

Ixtisoslashtirilgan maktab 10-sinf o'quvchilariga umumiy fortepiano o'qitishning psixologik-pedagogik nazariy asoslarini ilmiy tahlil qilish

Shaxnoza Islamovna Boboyeva
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ixtisoslashtirilgan maktablarning 10-sinf o'quvchilariga umumiy fortepiano fanini o'qitishning psixologik-pedagogik nazariy asoslarini ilmiy tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda o'quvchilarning yosh va individual psixologik xususiyatlari, musiqiy qobiliyatlari, ijodiy tafakkuri hamda ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirish omillari yoritiladi. Umumiy fortepiano mashg'ulotlarini tashkil etishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, ta'lim tamoyillari va samarali metodlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchilarning musiqiy idroki, mustaqil ishlash qobiliyati, badiiy-estetik didi va ijodiy faolligini shakllantirishning nazariy asoslari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari fortepiano ta'limi samaradorligini oshirish, individual yondashuvni takomillashtirish va musiqa pedagogikasi amaliyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: umumiy fortepiano, ixtisoslashtirilgan maktab, 10-sinf o'quvchilari, psixologik-pedagogik asoslar, musiqiy qobiliyat, ijrochilik mahorati, musiqiy idrok, individual yondashuv, pedagogik metodlar, badiiy-estetik tarbiya

Scientific analysis of the psychological and pedagogical theoretical foundations of teaching general piano to 10th-grade students at specialized schools

Shaxnoza Islamovna Boboyeva
Bukhara International University

Abstract: This study is devoted to the scientific analysis of the psychological and pedagogical theoretical foundations of teaching general piano to 10th-grade students at specialized schools. It examines the factors contributing to the development of students' age-related and individual psychological characteristics, musical abilities, creative thinking, and performance skills. The study analyzes the possibilities of applying modern pedagogical approaches, educational principles, and effective teaching methods in organizing general piano lessons. Furthermore, it explores the theoretical foundations of developing students' musical perception, independent

learning abilities, artistic and aesthetic taste, and creative engagement. The findings of the study are intended to improve the effectiveness of piano education, enhance individualized teaching approaches, and contribute to the advancement of music pedagogy.

Keywords: general piano, specialized school, 10th-grade students, psychological and pedagogical foundations, musical abilities, performance skills, musical perception, individualized approach, pedagogical methods, artistic and aesthetic education

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, ijodiy tafakkurini shakllantirish, estetik dunyoqarashini kengaytirish hamda ularning individual qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ixtisoslashtirilgan maktablarda ta'lim olayotgan o'quvchilarning musiqiy bilimlari, ijrochilik malakalari va badiiy-estetik qarashlarini rivojlantirishda musiqa ta'limining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Musiqa san'ati insonning hissiy olami, tafakkuri, xotirasi, diqqati va ijodiy faoliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi murakkab estetik hodisa bo'lib, uni o'rganish jarayoni nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirishni ham talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, umumiy fortepiano fanini o'qitishning psixologik-pedagogik asoslarini ilmiy tahlil qilish zamonaviy musiqa pedagogikasining dolzarb yo'nalishlaridan biri sanaladi.

Fortepiano cholg'usi musiqa ta'limida keng imkoniyatlarga ega bo'lib, uning yordamida musiqiy asarlarning melodik, garmonik, ritmik va shakliy xususiyatlarini yaxlit idrok etish mumkin. Ushbu cholg'u o'quvchilarning musiqiy eshitish qobiliyatini, ritm tuyg'usini, ijodiy tasavvurini, musiqiy xotirasini va ijrochilik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Umumiy fortepiano mashg'ulotlari o'quvchilarning asosiy mutaxassisligi boshqa musiqa yo'nalishi bilan bog'liq bo'lgan holatlarda ham musiqiy tafakkurini kengaytirish, nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lash va turli cholg'ular uchun yaratilgan asarlarni chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu bois umumiy fortepiano ta'limini faqat klaviaturada tovush hosil qilish yoki muayyan asarni ijro etish bilan cheklab bo'lmaydi. Mazkur fan o'quvchining musiqiy dunyoqarashi, mustaqil fikrlashi, ijodiy izlanishi va badiiy talqin qilish qobiliyatini shakllantiradigan yaxlit pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim. Ixtisoslashtirilgan maktablarning 10-sinf o'quvchilari bilan ishlashda ta'lim jarayonining psixologik xususiyatlarini hisobga olish alohida ahamiyatga ega. Mazkur yosh davrida o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, o'z qobiliyatlarini baholashi, kasbiy qiziqishlarini belgilashi va kelajakdagi faoliyatiga oid qarashlari tobora rivojlanib boradi. Ular musiqiy asarlarning mazmunini chuqurroq anglash, ijro jarayonida badiiy ifoda vositalaridan ongli foydalanish va o'z ijrosiga tanqidiy munosabat bildirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shu bilan birga, har bir o'quvchining musiqiy tayyorgarligi, eshitish qobiliyati, harakat koordinatsiyasi, emotsional sezgirligi,

diqqatni jamlash darajasi va mustaqil mashq qilish odatlari bir-biridan farq qiladi. Mazkur tafovutlar fortepiano mashg'ulotlarini tashkil etishda individual yondashuvni talab etadi.

Mavzuning dolzarbligi, birinchi navbatda, umumiy fortepiano ta'limining mazmunini o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashtirish zarurati bilan belgilanadi. An'anaviy o'qitish amaliyotida ayrim hollarda o'quvchining ijrodagi xatolarini tuzatish, nota matnini o'zlashtirish va asarni belgilangan muddatda tayyorlashga ustuvor e'tibor qaratiladi. Biroq samarali musiqa ta'limi uchun ushbu vazifalar bilan bir qatorda musiqiy tafakkur, eshitish nazorati, badiiy obrazni tushunish, mustaqil tahlil qilish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish ham muhimdir. Agar o'qitish jarayoni o'quvchining psixologik holati, qiziqishlari va mavjud tayyorgarligiga mos ravishda tashkil etilsa, uning mashg'ulotlarga bo'lgan munosabati, o'quv motivatsiyasi va ijodiy faolligi ortishi mumkin.

Umumiy fortepiano fanini o'qitishning nazariy asoslarini tadqiq etish musiqa pedagogikasi, yosh psixologiyasi, pedagogik psixologiya, musiqiy idrok nazariyasi va ijrochilik metodikasi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni aniqlash imkonini beradi. Mazkur fan doirasida bilim, ko'nikma va malakalar o'zaro uzviylikda shakllanadi. O'quvchi nota savodxonligi, ritmik aniqlik, barmoqlar harakati, tovush sifati, dinamika, artikulyatsiya va musiqiy jumlash kabi jihatlarni o'zlashtirish bilan birga, asarning badiiy mazmunini tushunishi hamda uni mustaqil talqin qilishga intilishi zarur. Bunday murakkab vazifalarni amalga oshirishda pedagogning kasbiy mahorati, metodik tayyorgarligi, muloqot madaniyati va o'quvchining individual rivojlanish xususiyatlarini anglay olishi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Mavzuning yana bir muhim jihatida shundaki, bugungi ta'lim sharoitida o'quvchining tayyor bilimlarni qabul qiluvchi subyekt sifatidagi mavqeyi o'zgarib, uning mustaqil izlanadigan, fikrlaydigan, tahlil qiladigan va o'z ta'lim natijalari uchun mas'uliyatni his etadigan shaxs sifatida rivojlanishiga e'tibor kuchaymoqda. Ushbu yondashuv fortepiano mashg'ulotlarida ham namoyon bo'lishi lozim. O'quvchi asarni o'rganish jarayonida faqat o'qituvchi ko'rsatmalarini bajarib qolmasdan, musiqiy matnni tahlil qilishi, murakkab qismlarni aniqlashi, mashq qilish usullarini tanlashi va ijro natijalarini baholashi kerak. Natijada fortepiano ta'limi ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish bilan birga, mustaqil ta'lim olish, muammoli vaziyatlarni hal etish va ijodiy qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Musiqiy ta'limning samaradorligi o'quvchining psixologik holati bilan chambarchas bog'liq. Mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqish, muvaffaqiyatga erishish istagi, o'z kuchiga ishonch, xatolardan xulosa chiqarish qobiliyati va ijodiy tashabbus o'quv faoliyatining muhim omillari hisoblanadi. Forteplano ijrochiligi jarayonida tovushlarni to'g'ri eshitish, nota matnini tez anglash, ikki qo'l harakatlarini muvofiqlashtirish, ritmik barqarorlikni saqlash va badiiy ifodani nazorat qilish kabi bir

nechta vazifalar bir vaqtning o'zida bajariladi. Bunday faoliyat diqqatning taqsimlanishi, ishchi xotira, harakat koordinatsiyasi va eshitish nazoratining o'zaro hamkorligini talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchi mashg'ulotlarni rejalashtirishda o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olishi, topshiriqlar murakkabligini bosqichma-bosqich oshirishi va ijobiy psixologik muhitni ta'minlashi zarur.

Fortepiano ta'limida yoshga xos psixologik xususiyatlarni hisobga olish o'quv materialini tanlash, mashg'ulotlarning mazmunini belgilash, pedagogik talablarni shakllantirish va natijalarni baholashda namoyon bo'ladi. O'ninchi sinf o'quvchilari, odatda, musiqiy faoliyatning mazmuniy va badiiy jihatlariga nisbatan ongliroq munosabat bildirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ular asarning xarakteri, janri, uslubi, ifoda vositalari va ijro talablari o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishga jalb etilishi mumkin. Shu bilan birga, mazkur imkoniyatlar barcha o'quvchilarda bir xil darajada shakllanmaydi. Ayrim o'quvchilar nazariy bilimlarni tez o'zlashtirsalar, boshqalari amaliy ko'rsatmalar va takroriy mashqlar orqali samaraliroq natijaga erishadilar. Demak, ta'lim jarayonida umumiy pedagogik talablar bilan individual rivojlanish yo'nalishlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash muhimdir.

Musika ta'limida individual yondashuv o'quvchining mavjud bilim va ko'nikmalarini aniqlash, uning kuchli tomonlarini rivojlantirish hamda qiyinchiliklarini izchil bartaraf etishga asoslanadi. Umumiy fortepiano mashg'ulotlarida bu yondashuv repertuarni tanlash, texnik mashqlar hajmini belgilash, asarni o'rganish sur'atini muvofiqlashtirish va mustaqil topshiriqlarni rejalashtirish orqali amalga oshiriladi. O'qituvchi o'quvchining qobiliyatini faqat tez ijro etish yoki murakkab asarni o'zlashtirish darajasi bilan baholamasligi kerak. Musiqiy ifoda, ritmik aniqlik, tovush sifati, o'z xatolarini anglash, mashg'ulotlarga mas'uliyat bilan yondashish va o'zlashtirilgan bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash ham muhim ko'rsatkichlar hisoblanadi. Bunday keng qamrovli baholash o'quvchining rivojlanishini to'g'ri aniqlash va unga mos pedagogik yordam ko'rsatish imkonini beradi.

Mavzuning ilmiy ahamiyati psixologik va pedagogik omillarning umumiy fortepiano ta'limidagi o'rnini yaxlit tarzda o'rganish zarurati bilan ham belgilanadi. Psixologik omillar o'quvchining musiqani idrok etishi, eslab qolishi, diqqatini boshqarishi, hissiy munosabat bildirish va ijro jarayonida o'zini nazorat qilish xususiyatlarini qamrab oladi. Pedagogik omillar esa ta'lim maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari, mashg'ulotlarni tashkil etish shakllari va baholash mezonlari bilan bog'liq. Ushbu omillar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o'zaro ta'sir qiluvchi tizim sifatida tahlil etilishi lozim. Masalan, o'quvchining musiqiy xotirasini rivojlantirish uchun takrorlash usulidan foydalanishning o'zi yetarli emas; takrorlashning maqsadi, davomiyligi, mazmuni va o'quvchining diqqat holati ham hisobga olinishi zarur. Xuddi shuningdek, ijrochilikdagi xatolarni tuzatishda faqat

texnik ko'rsatma berish emas, balki xatoning sababini anglashga yordam berish ham muhimdir.

Umumiy fortepiano fanini o'qitishning psixologik-pedagogik asoslarini o'rganish o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlari rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlashga ham xizmat qiladi. Musiqiy qobiliyat murakkab va ko'p tarkibli hodisa bo'lib, musiqiy eshitish, ritmni his etish, musiqiy xotira, melodik va garmonik munosabatlarni anglash, musiqiy obrazlarni tasavvur qilish hamda ijro faoliyatini boshqarish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu qobiliyatlarning namoyon bo'lishi o'quvchining avvalgi tajribasi, mashg'ulotlar muntazamligi, pedagogik muhit va shaxsiy qiziqishlari bilan bog'liq. Shu sababli fortepiano ta'limida qobiliyatlarni o'zgarmas xususiyat sifatida baholash o'rniga, ularning rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olish maqsadga muvofiqdir. O'quvchiga mos topshiriqlar, izchil mashqlar va mazmunli teskari aloqa orqali uning mavjud imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Musiqiy asarni o'rganish jarayonida idrok va tafakkurning o'zaro aloqasi alohida ahamiyat kasb etadi. O'quvchi nota belgilarini ko'rish, ularning tovush balandligi va davomiyligini anglash, ritmik guruhlarni birlashtirish hamda musiqiy jumlar o'rtasidagi bog'lanishni tushunish orqali asarning yaxlit tuzilishini idrok etadi. Dastlabki bosqichlarda ushbu harakatlar ko'proq ongli nazoratni talab qilsa, muntazam mashq qilish natijasida ayrim ijro amallari barqarorlashib, musiqiy ifodaga ko'proq e'tibor qaratish imkoniyati yuzaga keladi. Biroq texnik ko'nikmalarning shakllanishi asarning badiiy mazmunini anglash bilan birga olib borilishi kerak. Aks holda, ijro mexanik takrorlashga aylanib qolishi mumkin. Shuning uchun pedagog nota matnini o'zlashtirish, musiqiy tahlil va badiiy talqin vazifalarini bir-birini to'ldiruvchi jarayonlar sifatida tashkil etishi zarur.

Umumiy fortepiano mashg'ulotlarida emotsional omillar ham muhim o'rin tutadi. Musiqa ijrosi o'quvchidan nafaqat texnik aniqlik, balki asarning hissiy mazmunini anglash va uni tinglovchiga yetkazish qobiliyatini ham talab qiladi. O'quvchining asarga nisbatan qiziqishi, musiqiy obrazni tasavvur qilishi va ijro maqsadini anglab olishi mashg'ulotlarning mazmunini boyitadi. Shu bilan birga, xatodan qo'rqish, o'z imkoniyatlarini past baholash yoki ortiqcha hayajonlanish ayrim vaziyatlarda ijro natijasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday holatlarda pedagogning qo'llab-quvvatlovchi munosabati, aniq va tushunarli ko'rsatmalari, erishilgan yutuqlarni e'tirof etishi hamda xatolarni rivojlanish jarayonining tabiiy qismi sifatida tushuntirishi muhimdir. Ijobiy pedagogik muhit o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga va ijodiy tashabbusini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

O'quvchilarning mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish ham mazkur mavzuning muhim tarkibiy qismidir. Forteplano ijrochiligi muntazam va maqsadli mashq qilishni talab etadi. Dars davomida o'qituvchi ko'rsatmalarini bajarish o'quvchining rivojlanishi uchun zarur bo'lsa-da, mashg'ulotlar orasidagi mustaqil

faoliyat ham katta ahamiyatga ega. O'quvchi mashq qilishni rejalashtirish, murakkab qismlarni ajratish, ijro sur'atini nazorat qilish, takrorlash usullarini tanlash va erishilgan natijalarni tahlil qilishni o'rganishi lozim. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun pedagog mustaqil topshiriqlarni aniq maqsadlar asosida berishi va ularning bajarilishini muntazam muhokama qilishi kerak. Mustaqil ishni faqat ko'p marta takrorlash sifatida emas, balki anglangan, nazorat qilinadigan va natijaga yo'naltirilgan faoliyat sifatida tashkil etish ta'lim samaradorligini oshiradi.

Musiqiy ta'limda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish umumiy fortepiano fanining mazmunini takomillashtirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv, muammoli o'qitish, refleksiya, hamkorlikda o'rganish va raqamli ta'lim vositalaridan maqsadli foydalanish o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirishi mumkin. Masalan, audioyozuvlar yordamida o'quvchi o'z ijrosini tinglab, ritmik va dinamik kamchiliklarni aniqlashi mumkin. Nota dasturlari va raqamli klaviatura vositalari musiqiy materialni ko'rgazmali tarzda o'rganishga ko'maklashadi. Biroq texnologiyalarni qo'llashning o'zi ta'lim sifatini avtomatik ravishda oshirmaydi. Ular aniq pedagogik maqsadga xizmat qilishi, o'quvchining musiqiy faoliyatiga mos kelishi va an'anaviy ijrochilik mashqlari bilan uyg'unlashtirilishi zarur.

Ixtisoslashtirilgan maktablarda umumiy fortepiano ta'limining o'ziga xosligi o'quvchilarning musiqiy tayyorgarligi va asosiy mutaxassislik yo'nalishlari turlicha bo'lishi mumkinligi bilan izohlanadi. Ayrim o'quvchilar musiqa nazariyasi, solfedjio va boshqa fanlardan olgan bilimlarini fortepiano ijrosida tezroq qo'llay olsalar, boshqalarga ushbu bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash uchun qo'shimcha tushuntirishlar kerak bo'ladi. Shu sababli umumiy fortepiano darslarida fanlararo aloqalarni ta'minlash muhimdir. Nota savodxonligi, garmoniya, musiqiy shakl, musiqa tarixi va solfedjio fanlari bilan uzviy bog'langan mashg'ulotlar o'quvchilarning musiqiy tafakkurini yaxlit rivojlantirishga yordam beradi. Bunday yondashuv musiqiy nazariy bilimlarning mazmunini chuqurlashtirish bilan birga, ularni ijro amaliyotida ongli qo'llash imkonini ham kengaytiradi.

Fortepiano ta'limida repertuar tanlash masalasi ham psixologik-pedagogik nuqtayi nazardan muhimdir. O'quv materialining murakkabligi uning texnik imkoniyatlariga, musiqiy tayyorgarligiga va estetik qiziqishlariga mos bo'lishi kerak. Haddan tashqari sodda asarlar o'quvchining qiziqishini pasaytirishi mumkin, murakkabligi yuqori bo'lgan material esa ortiqcha zo'riqish va muvaffaqiyatsizlik hissini yuzaga keltirishi ehtimoli bor. Shu bois repertuar tanlashda texnik vazifalar, badiiy qiymat, uslubiy xilma-xillik va o'quvchining individual ehtiyojlari o'rtasidagi muvozanatga rioya etish zarur. Turli davr va janrlarga mansub asarlarni o'rganish o'quvchining musiqiy tasavvurini kengaytiradi, ifoda vositalarini farqlashiga yordam beradi va badiiy talqin madaniyatini rivojlantiradi.

Mazkur masalalarni ilmiy tahlil qilish o'qituvchining metodik faoliyatini takomillashtirish uchun ham zarur. Pedagog fortepiano mashg'ulotlarida faqat bilim beruvchi yoki ijroni nazorat qiluvchi shaxs bo'lib qolmasdan, o'quvchining musiqiy rivojlanishini yo'naltiruvchi, mustaqil izlanishini qo'llab-quvvatlovchi va o'z imkoniyatlarini anglashiga yordam beruvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritadi. Buning uchun o'qituvchi musiqiy-ijrochilik bilimlari bilan bir qatorda yosh psixologiyasi, pedagogik muloqot, motivatsiya, individual farqlar va o'quv faoliyatini baholash masalalarini ham yaxshi bilishi lozim. O'quvchi bilan hamkorlikka asoslangan munosabat o'rnatish, uning fikrini tinglash va maqsadlarini aniqlash ta'lim jarayonining mazmunli hamda samarali bo'lishiga yordam beradi.

Mavzuning dolzarbligi shuningdek, ta'lim natijalarini baholash mezonlarini takomillashtirish zarurati bilan bog'liq. Umumiy fortepiano fanida natijalarni faqat asarning to'liq yoki xatosiz ijro etilganiga qarab baholash o'quvchining rivojlanish jarayonini to'liq aks ettirmaydi. Baholashda nota matnining to'g'ri o'qilishi, ritmik aniqlik, texnik erkinlik, tovush sifati, dinamik ifoda, musiqiy jumlash, mustaqil ishlash va o'z ijrosini tahlil qilish kabi mezonlar hisobga olinishi maqsadga muvofiq. Shuningdek, o'quvchining dastlabki tayyorgarligi bilan keyingi natijalari o'rtasidagi farqni aniqlash uning individual rivojlanishini tushunishga imkon beradi. Aniq va tushunarli mezonlar o'quvchiga o'z oldiga real maqsadlar qo'yish, muvaffaqiyatlarini kuzatish va keyingi mashg'ulotlarini rejalashtirishda yordam beradi. Umumiy fortepiano ta'limining nazariy asoslarini o'rganishda musiqiy idrok, xotira, diqqat va tafakkur kabi bilish jarayonlarining o'zaro ta'sirini hisobga olish lozim. Musiqiy asarni o'zlashtirish jarayonida o'quvchi tovushlar ketma-ketligini eslab qoladi, ritmik tuzilmani anglaydi, melodik yo'nalishni kuzatadi va asarning shakliy yaxlitligini tushunishga harakat qiladi. Ushbu jarayonlarning samaradorligi o'quvchining tayyorgarligi, mashq qilish usuli va o'quv materialining tashkil etilishiga bog'liq. Masalan, asarni musiqiy jumlalarga ajratib o'rganish, ritmik tuzilmani alohida mashq qilish, qo'l harakatlarini ongli nazorat etish va eshitish orqali o'zini tekshirish o'quv faoliyatini tartibli tashkil etishga yordam beradi. Bunday usullar o'quvchining musiqiy matnni chuqurroq anglashiga va ijro jarayonini ongli boshqarishiga sharoit yaratadi.

Musiqiy tafakkur va ijodiy tasavvurni rivojlantirish ham fortepiano ta'limining muhim maqsadlaridan biridir. O'quvchi asarni ijro etishdan oldin uning xarakteri, obrazlari, kayfiyati va ifoda vositalari haqida tasavvur hosil qilishi kerak. Ushbu tasavvur ijro tempi, dinamikasi, artikulyatsiyasi va tovush rangini tanlashga ta'sir ko'rsatadi. Pedagog o'quvchini tayyor talqin bilan cheklab qo'ymasdan, asarning mazmuni haqida fikr yuritishga, turli ijro variantlarini tinglashga va o'z qarashlarini asoslashga undashi maqsadga muvofiq. Bunda badiiy talqin erkinligi nota matni, uslubi xususiyatlar va musiqiy mantiq bilan uyg'un bo'lishi lozim. Natijada o'quvchi

ijro jarayonida nafaqat texnik vazifalarni bajaradi, balki musiqiy mazmunni anglaydigan va ifodalaydigan faol ijodiy subyekt sifatida shakllanadi.

Mavzu doirasida pedagogik muloqotning o'zni ham alohida e'tiborga loyiq. Fortepiano darslari ko'pincha o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi bevosita hamkorlik asosida olib boriladi. Bunday sharoitda beriladigan ko'rsatmalarning aniqligi, fikr-mulohazalarning tushunarliqligi va pedagogning o'quvchi ehtiyojlariga sezgirligi mashg'ulotlarning samaradorligiga ta'sir qiladi. Tanqidiy fikr bildirishda faqat xatoni ko'rsatish bilan cheklanmasdan, uning sababini tushuntirish va uni bartaraf etish yo'lini tavsiya qilish muhimdir. O'quvchining yutuqlarini asosli ravishda e'tirof etish esa uning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, talabchanlik va qo'llab-quvvatlash o'rtasida muvozanat saqlanishi kerak. Ana shunday pedagogik muloqot o'quvchining mas'uliyatini oshirish, mustaqil qaror qabul qilishini rivojlantirish va ta'lim jarayoniga faol jalb etishga yordam beradi.

Musiqiy ijrochilikda harakat koordinatsiyasi va jismoniy qulaylik masalalari ham muhim o'rin egallaydi. Fortepianoda ijro etish qo'l va barmoqlar harakatlarining aniqligi, ikki qo'lning muvofiqligi, gavdaning to'g'ri holati va harakatlarning ortiqcha zo'riqishsiz bajarilishini talab qiladi. O'quvchida noto'g'ri ijro odatlari shakllanishining oldini olish uchun o'tirish holati, qo'lning klaviaturadagi joylashuvi, barmoqlar harakati va mashq qilish davomiyligiga e'tibor berish zarur. Texnik qiyinchiliklarni birdaniga yuqori sur'atda bajarishga urinish o'rniga, ularni sekin sur'atda, qismlarga ajratgan holda va muntazam nazorat ostida o'rganish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv harakatlarni ongli boshqarish, ijro aniqligini oshirish va mashg'ulotlarni qulay tashkil etishga yordam beradi.

Umumiy fortepiano mashg'ulotlarida tinglash madaniyatini rivojlantirish ham alohida metodik vazifa hisoblanadi. O'quvchi o'z ijrosini eshitish, tovushlarning balandligi va davomiyligini nazorat qilish, melodik yo'nalishni kuzatish hamda dinamik o'zgarishlarni farqlashni o'rganishi kerak. Eshitish nazorati ijrodagi kamchiliklarni aniqlash va ularni tuzatishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchi o'quvchidan faqat ijro etishni emas, balki nima uchun muayyan tovush yoki musiqiy jumla kerakli darajada ifodalanmaganini tushuntirishni ham so'rashi mumkin. Shu orqali tinglash, tahlil qilish va ijroni boshqarish ko'nikmalari birgalikda rivojlanadi. O'quvchining musiqiy eshitish qobiliyati faqat tabiiy imkoniyatlar bilan belgilanmaydi; maqsadli mashqlar va izchil pedagogik rahbarlik uning takomillashishiga yordam beradi.

Tadqiqot mavzusi ixtisoslashtirilgan maktablarda musiqiy ta'limning uzviyligini ta'minlash nuqtayi nazaridan ham ahamiyatlidir. Umumiy fortepiano fanida egallangan bilimlar o'quvchining boshqa musiqiy fanlarni o'zlashtirishiga, ansambl faoliyatida qatnashishiga, musiqiy asarlarni tahlil qilishiga va kelajakdagi kasbiy yo'nalishini anglashiga ko'maklashadi. Fortepiano yordamida melodik va garmonik

munosabatlarni ko'rgazmali tarzda namoyish etish, turli tonal markazlarni taqqoslash, ritmik tuzilmalarni eshitish va musiqiy shaklni tahlil qilish mumkin. Shu jihatdan umumiy fortepiano fani alohida amaliy mashg'ulot bo'lish bilan birga, musiqa ta'limining boshqa tarkibiy qismlarini birlashtiruvchi vosita sifatida ham namoyon bo'ladi.

Mazkur mavzuning ilmiy tahlili ta'lim jarayonida uchrashi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash va ularni pedagogik jihatdan asoslangan usullar orqali hal etishga yo'naltiriladi. Bunday muammolar qatoriga o'quvchilarning boshlang'ich tayyorgarligidagi farqlar, mustaqil mashq qilishdagi qiyinchiliklar, texnik va badiiy vazifalar o'rtasidagi nomutanosiblik, musiqiy asar mazmunini yetarlicha anglamaslik va o'z ijrosini baholash ko'nikmalarining sust rivojlanganligi kirishi mumkin. Ushbu holatlarni bartaraf etishda dastlabki diagnostika, individual o'quv maqsadlarini belgilash, bosqichma-bosqich mashq qilish, muntazam teskari aloqa va o'quv natijalarini kuzatish muhim ahamiyat kasb etadi. Muammolarni oldindan aniqlash va ularga mos pedagogik yechimlarni tanlash o'quv jarayonini yanada maqsadli tashkil etish imkonini beradi.

Tadqiqotning amaliy yo'nalishi umumiy fortepiano darslarida qo'llash mumkin bo'lgan metodik tavsiyalarni ilmiy asoslash bilan belgilanadi. O'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni rejalashtirish, texnik va badiiy topshiriqlarni uyg'unlashtirish, musiqiy asarlarni mustaqil tahlil qilishga o'rgatish va refleksiv faoliyatni tashkil etish shunday tavsiyalarning asosiy yo'nalishlari bo'lishi mumkin. Pedagogik jarayonning samaradorligini aniqlash uchun faqat yakuniy ijro natijasiga emas, balki o'quvchining mashg'ulotlar davomida namoyon etgan faolligi, xatolarni bartaraf etish sur'ati, o'zlashtirgan usullarini mustaqil qo'llashi va badiiy ifoda vositalaridan foydalanishiga ham e'tibor qaratish lozim. Bu yondashuv ta'lim natijalarini kengroq mezonlar asosida tahlil qilish imkonini beradi.

Shunday qilib, ixtisoslashtirilgan maktab 10-sinf o'quvchilariga umumiy fortepiano o'qitishning psixologik-pedagogik nazariy asoslarini ilmiy tahlil qilish ta'lim maqsadlari, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlari, musiqiy qobiliyatlar, o'qitish metodlari va baholash mezonlarini o'zaro bog'liq holda o'rganishni talab etadi. Mazkur masalaning chuqur tahlili fortepiano mashg'ulotlarini o'quvchi shaxsining intellektual, hissiy, ijodiy va ijrochilik rivojlanishiga yo'naltirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, psixologik va pedagogik omillarni uyg'un hisobga olish o'quvchilarning musiqiy bilimlarni ongli o'zlashtirishi, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirishi va badiiy-estetik dunyoqarashini kengaytirishi uchun zarur nazariy zamin yaratadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi ixtisoslashtirilgan maktablarning 10-sinf o'quvchilariga umumiy fortepiano fanini o'qitishning psixologik-pedagogik nazariy

asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlarni aniqlash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha nazariy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ixtisoslashtirilgan maktablarda 10-sinf o'quvchilariga umumiy fortepiano fanini o'qitish jarayoni tadqiqotning obyekti hisoblanadi.

Umumiy fortepiano fanini o'qitish jarayonida o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, musiqiy qobiliyatlari, ijrochilik ko'nikmalari va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik tamoyillar, metodlar, vositalar hamda tashkiliy shart-sharoitlar tadqiqot predmetini tashkil etadi.

Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, pedagogik kuzatish, umumlashtirish hamda nazariy xulosalar chiqarish metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi. Ushbu metodlar umumiy fortepiano ta'limining psixologik-pedagogik xususiyatlarini aniqlash, mavjud ilmiy qarashlarni taqqoslash va o'qitish jarayonini takomillashtirishga doir nazariy tavsiyalarni asoslash imkonini beradi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati umumiy fortepiano fanini o'qitishda psixologik va pedagogik omillarning o'zaro bog'liqligini yoritish, o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlari va ijrochilik ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni tizimlashtirish bilan belgilanadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati esa uning natijalaridan ixtisoslashtirilgan maktablarda umumiy fortepiano mashg'ulotlarini rejalashtirish, o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos topshiriqlarni tanlash, mustaqil mashq qilish faoliyatini tashkil etish va ijrochilik natijalarini baholashda foydalanish imkoniyati bilan izohlanadi. Ishlab chiqiladigan metodik tavsiyalar musiqa o'qituvchilarining kasbiy faoliyatini takomillashtirish hamda o'quvchilarning musiqiy-estetik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqot doirasida umumiy fortepiano ta'limining samaradorligini oshirish uchun o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini pedagogik jarayon bilan uyg'unlashtirish, musiqiy-nazariy bilimlarni amaliy ijro bilan bog'lash, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish va badiiy talqin madaniyatini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi. Ushbu yo'nalishlar o'quvchining individual rivojlanish imkoniyatlarini aniqlash, ta'lim mazmunini maqsadli tashkil etish va fortepiano mashg'ulotlarida ongli ijrochilik faoliyatini shakllantirish uchun metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot umumiy fortepiano ta'limini o'quvchining musiqiy, intellektual, hissiy va ijodiy rivojlanishi bilan uzviy bog'liq pedagogik jarayon sifatida o'rganishga yo'naltirilgan. Psixologik-pedagogik nazariy asoslarni chuqur tahlil qilish o'qitish mazmuni va metodlarini takomillashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish hamda

o'quvchilarning ijrochilik salohiyatini izchil rivojlantirish uchun muhim ilmiy zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Музыкальная педагогика и психология. Вестник науки и образования, 58-61 1 (4), 1 (4), 58-61
2. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. Scientific progress 2 (4), 370-374
3. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Scientific progress 2 (4), 96-101
4. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. Scientific progress 2 (4), 114-118
5. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 952-957
6. КБ Холиков. Проблематика музыкальной эстетики как фактическая сторона повествования. Science and Education 3 (5), 1556-1561
7. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. Science and Education 3 (3), 1032-1037
8. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. Science and Education 4 (7), 384-389
9. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. Science and Education 3 (3), 1020-1025
10. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. Science and Education 5 (2), 445-451
11. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. Science and Education 5 (2), 452-458
12. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34
13. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. Science and Education 6 (1), 21-27
14. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. Science and Education 4 (7), 357-362

15. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использовании методов и приёмов музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (7), 107-120
16. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. *Science and Education* 4 (3), 545-551
17. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыки. *Scientific progress* 2 (6), 940-945
18. КБ Холиков. Эстетическое воспитание молодёжи школьного возраста в сфере музыки. *Science and Education* 3 (5), 1542-1548
19. КБ Холиков. BMSM sharoitida puflama cholg 'ularni o 'qitish jarayonining nazariy modeli. *Science and Education* 6 (12), 379-384
20. КБ Холиков. Doira ta'limida davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish yo 'nalishlari. *Science and Education* 6 (12), 357-361
21. КБ Холиков. BMSM muassasalarida doira pedagogikasi mutaxassislarini tayyorlash tizimi. *Science and Education* 6 (12), 346-350
22. КБ Холиков. Musiqa kollejlarda zarbli cholg 'ular kafedralarining faoliyatini optimallashtirish. *Science and Education* 6 (12), 362-366
23. КБ Холиков. BMSM o 'quvchilarida puflama cholg 'ularni o 'rgatishning nazariy-pedagogik asoslarini takomillashtirish. *Science and Education* 6 (12), 391-396
24. КБ Холиков. Uzluksiz ta'lim tizimida milliy zarbli cholg 'ular o 'qitish metodologiyasi. *Science and Education* 6 (12), 351-356
25. КБ Холиков. Doira o 'qituvchilarini malaka oshirish tizimining ilmiy-amaliy asoslari. *Science and Education* 6 (12), 367-372
26. КБ Холиков. Puflama cholg 'ularni o 'rgatishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari. *Science and Education* 6 (12), 373-378
27. КБ Холиков. BMSMda puflama cholg 'ularni o 'qitishning ilmiy-nazariy konsepsiyasini ishlab chiqish. *Science and Education* 6 (12), 385-390
28. КБ Холиков. Puflama cholg 'ularni o 'qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari. *Science and Education* 6 (12), 339-345
29. КБ Холиков. Психофизиологическая перестройка нейрона во время изучения музыкального произведения. *Science and Education* 5 (6), 123-128
30. КБ Холиков. Компонент технологии обучения как средство повышения мотивации изучения музыки на среднем этапе общеобразовательной школы. *Science and Education* 4 (9), 228-235